

Jean Grosfillier (ed.). *L'œuvre de Richard de Saint-Victor 1. De contemplatione (Beniamin maior)*. Turnhout: Brepols 2013, 671 s. ISBN 978-2-503-54758-9

R A D O M Í R B U Ź E K

V roce 1994 vznikla při belgickém nakladatelství Brepols ediční řada s názvem *Sous la règle de saint Augustin* zaměřená na vydávání děl řeholních kanovníků žijících podle řehole sv. Augustina. Za necelých dvacet let své existence v ní vyšlo již třináct svazků; poslední z nich představuje spis Richarda ze Sv. Viktora († 1173) známý pod názvem *De contemplatione* či *Beniamin maior*. Tento spis byl sepsán pravděpodobně v době, kdy byl Richard ve svatoviktorském opatství podpřevorem (1159–1162). Ještě v nedávné době se o něm hovořilo jako o prvním systematickém příspěvku mysticismu. Jean Grosfillier naproti tomu poukazuje na jistý anachronismus takového označení a podle mého soudu proti němu přesvědčivě argumentuje. Ačkoli dílo pojednává *de contemplatione*, je třeba si uvědomit, že v Richardově pojetí nemá výraz *contemplatio* takový význam, kterému jsme z pozdější doby ve spirituální teologii uvykli. Pro svatoviktorského kanovníka je tento termín silně spjat s obecným poznáním a moudrostí. Richard jej užívá jak v širším smyslu jako poznání vůbec, tak v užším smyslu coby zvláštní druh poznání.

Téma poznání je v tomto spise stěžejní, ať už se jedná o poznání prostřednictvím *cogitatio*, *meditatio* či právě *contemplatio*. Účinkem kontemplanace (tedy poznávání) Moudrosti a Pravdy je výchova člověka ke spravedlnosti (v biblickém slova smyslu) a přivádění k naplnění ve slávě, tedy k očistění a zbožštění. Aniž by Richard inklinoval ke gnosticizmu, je zřetelné, že vnímá poznání jako neodmyslitelnou součást dokonalého naplnění člověka ve slávě. Otázkou ovšem je, jakým způsobem může člověk již v tomto světě nahlížet Boží moudrost a skutečnost? Právě na to se Richard snaží ve svém spise o pěti knihách detailně odpovědět. Východiskem je mu alegorický či, jak on sám píše, mystický výklad biblického vyprávění o zhotovení archy úmluvy, která svými různými částmi a různými materiály, z nichž byla vyrobena, symbolizuje různé stupně a aspekty kontemplanace.

Obsahově lze spis rozdělit následujícím způsobem: první kniha uvozuje celé téma rozlišením výše jmenovaných tří způsobů poznávání a vypočítává šest druhů kontemplanace; ve druhé knize začíná výklad těchto druhů, konkrétně prvních tří (tj. pozorování viditelného stvoření; rozumové zdůvodnění a nahlížení uspořádanosti viditelných skutečností; pozvedání zraku k neviditelným skutečnostem prostřednictvím spodoby s viditelným stvořením); třetí kniha je celá věnována čtvrtému druhu kontemplanace, jehož předmětem jsou nemateriální, inteligibilní skutečnosti, jejichž způsob poznání je mimo

jakoukoli zkušenost; čtvrtá kniha pojednává o pátém a šestém druhu poznání, tj. poznávání Božího zjevení převyšujícího lidský rozum (např. otázka Boží přirozenosti a podstaty), resp. překračujícího lidský rozum tak, že se zdá být proti lidskému chápání (např. trojice osob v jedinství božství); pátá kniha uzavírá téma popisem tří způsobů dosahování milosti kontemplanace čili poznávání skutečností zvaných *intellectibilia*, jež jsou předmětem kontemplanace v užším slova smyslu.

Poprvé bylo toto dílo vydáno v PL 196 a o jeho upravenou edici se zasloužil německý medievalista Marc-Aeilko Aris.¹ Grosfillierovo vydání není klasickou kritickou edicí založenou na srovnání celku dochovaných textových svědectví. Předkládá text vycházející především z pařížského rukopisu 769 z Bibliothèque Mazarine doplněný o srovnání s rukopisem 14516 Bibliothèque nationale de France s přihlédnutím k případným různostem v Arisově podání. Součástí edice je i překlad do francouzštiny. Celá publikace je uvozena obecným seznámením s Richardovým spisem zejména s ohledem na dějiny mystiky, v němž autor prezentuje motivy, které ho přiměly ke zpracování edice. Nelze než souhlasit s jeho tvrzením, že čtenáři Richardových spisů toto dílo a v něm obsaženou spirituální nauku dostatečně neznají. Zatímco jiný Richardův spis věnující se spirituálněteologickým tématům, *De duodecim patriarchis (Beniamin minor)*, je dochován již od středověku i v překladech do národních jazyků, v případě spisu *De contemplatione* je tomu právě naopak, což také svědčí o malé rozšířenosti spisu a nedostatečné znalosti jeho obsahu. Grosfillier seznamuje čtenáře zkráceně s Richardovými biografickými údaji a informacemi o celku jeho díla. Největší část úvodní studie zaujímá tematická analýza spisu. Grosfillier v ní předkládá knihu po knize a vystihuje Richardovy nejdůležitější myšlenky a schéma zpracování spisu. Jak se na poctivou publikaci tohoto typu sluší, nezapomíná autor ani na literárněvědné informace týkající se stylu spisu, jeho plynulosti, pozornost věnuje figurám i jeho dialogickému rázu. Závěr studie je věnován prezentaci předkládané edice a překladu.

Specifickým rysem Grosfillierovy práce jsou velmi detailní a rozsáhlé poznámky pod čarou v části ediční, kde následují za každou knihu spisu zvlášť, i v závěrečné části publikace věnované doplňujícím poznámkám. Z nich je třeba ocenit především výklad některých termínů, jimž je při četbě textu nutno věnovat obzvláštní pozornost (např. *anima*, *animus*, *mens*; *intellectus*, *intelligentia* aj.). Velmi přínosná je kapitola pojednávající o recepci Richardova myšlení obsaženého v editovaném spise. Grosfillier upozorňuje, že Richardova spirituální teologie byla v dřívějších dobách prezentována mylně kvůli spisům, o nichž až moderní kritika prokázala, že nejsou autentickými Richardovými díly (především *Expositio in Cantica canticorum* a *Epistola ad Severinum de caritate*, známý také pod názvem *De gradibus caritatis*). Proto

¹ Contemplatio: Philosophische Studien zum Traktat Benjamin Maior des Richard von St. Viktor. Frankfurt am Main: Knecht 1996.

Grosfillier věnuje celou kapitolu závěrečné části aspektům Richardova pojetí *excessus mentis* a zkušenosti kontemplace a zvláštní kapitolu věnuje také problematice kognitivního a/nebo afektivního charakteru Richardovy spirituality. Jiným přínosem autora, který je třeba zdůraznit, je zhodnocení doposud opomíjeného vlivu Richardova spisu na Dantovu *Božskou komedii*, konkrétně *Ráj*. Jako třešničku na dortu pro badatele v oblasti svatoviktorské školy uvádí v samotném závěru publikace zmínku o sbírce exemplů dochovaných v rukopisu ze 14. stol. připisovaných jistému františkánskému řeholníkovi známému pod jménem Bourn, z nichž jedno vypráví o Richardovi. Autor z něj vyvozuje zajímavá tvrzení o Richardově životě, která sice vzhledem k užitému literárnímu žánru nemohou být než pouhou hypotézou, nicméně v Grosfillierově interpretaci vyznívají v kontextu zpráv, které o Richardově osobě máme, poměrně věrohodně.

Sluší se proto vyjádřit Jeanu Grosfillierovi alespoň *in memoriam* vděčnost za to, že se pustil do počínu tak nemalého rozsahu a zpřístupnil jeden z nejkomplexnějších a nejvýznamnějších Richardových textů většímu počtu čtenářů. Díky jeho edici máme především možnost se přesvědčit o tom, že termíny jako „kontemplace“, „mystický“ a další měly v podání svatoviktorského učence zcela odlišný význam než v pozdějším, zejména novověkém pojetí. Můžeme se přesvědčit, že Richardovi jde v první řadě o vylíčení poznání skutečnosti takové, jaká je v celé své šíři, tj. od viditelného stvoření a skutečností zakoušených smysly, přes abstraktní myšlení až po nahlížení (což je doslovný překlad termínu kontemplace) Boha coby nejzazší Pravdy a Moudrosti. Je pravda, že Richardův myšlenkový svět není dnešnímu člověku snadno přístupný a srozumitelný, ale rozhodně není nepochopitelný. A snad lze dokonce říct, že je mu v jistém ohledu i blízký. Richardova reflexe působí jako pevně ukotvená stavba, po níž je skutečně možno vystoupat až k poznání zdánlivě nepoznatelného. A zejména její nepopíratelný kognitivní charakter, který jí celou proniká, je blízký modernímu duchu, často tápajícímu a zamýšlejícímu se nad pojednávanými otázkami. Proto může být Richardův text i po necelých 900 letech od svého vzniku silně inspirativní a rozhodně jej lze vřele doporučit k četbě.